

Activitatea Asociațiunii Transilvane pentru Cultura și Literatura Poporului Român în județul Treiscaune în anul 1939, din documentele de la Arhivele Naționale ale României, filiala județului Covasna

În decursul veacurilor, românii din acest spațiu geografic, denumit astăzi „Covasna”, au avut o existență extrem de zbuciumată, fiind supuși diferitelor vicisitudini ale istoriei. În lupta dusă de românii, din regiunea aflată sub stăpânirea secuiască, pentru păstrarea identității naționale, alături de biserică și școală și-a adus aportul prin întărirea redutelor culturii și Asociațiunea Transilvană pentru Cultura și Literatura Poporului Român. Aceasta a luat ființă la 1861 prin purtarea de grijă a cunoscutului mitropolit ardelean Andrei Șaguna. În aceeași perioadă venea în fruntea protopopiatului ortodox din Treiscaune, cunoscutul cărturar brașovean, protopopul Ioan Petric, care a revigorat viața bisericească, școlară și culturală a românilor din zonă.

Primele cercuri culturale ASTRA s-au constituit încă din 1861 în Valea Mare, Covasna, Brețcu, Întorsura Buzăului ș.a., mai precis în acele comunități în care românii erau majoritari sau în fruntea lor se aflau oameni de cultură preocupați de soarta românismului. Pentru o lungă perioadă de timp, respectiv până la sfârșitul secolului trecut, activitatea ASTREI din județul Treiscaune a fost strâns legată de cea din județul Brașov, amândouă județele formând în singur despărțământ¹.

Adunările aveau loc în diferite localități din cele două județe. Apelul lansat cu ocazia unei adunări generale, în stațiunea Vâlcele (jud. Covasna) a membrilor asociațiunii a fost foarte sugestiv privind scopurile asociației „*să conlucrăm domnilor și fraților la răspândirea luminei și moralității între poporul român. Să ne ajutăm noi înșine și Dumnezeu ne va ajuta*”².

Direcția județeană Covasna a Arhivelor Naționale păstrează documente ale asociațiunii din centrele de la Sfântul Gheorghe și Tg. Secuiesc din deceniul al X-lea al secolului al XX-lea, care dovedesc o bogată activitate culturală pusă în slujba omului de rând și nu numai. Procesele verbale ale întrunirilor scot la iveală efortul constant depus de cei care s-au strâns în jurul asociațiunii în calitate de

simpli membri ori în funcțiile de conducere, din care făceau parte prin rotație, (nu de puține ori găsim un nume semnat la președinte iar apoi la secretar ori ca simplu membru, realitate păstrată până în zilele noastre în rândul asociațiilor culturale din zonă).

Din procesele verbale și alte documente păstrate din acea epocă, distingem progresul făcut de societatea românească după unirea de la 1918, prin aceea că instituțiile statului aflate acum sub patronajul societății românești care le conducea, se acorda un sprijin deosebit activității asociație și nu numai, în demersul ei pentru culturalizarea maselor, proces susținut cu acrivie și de suveranii români, mai cu seama de regele Carol al II-lea.

Dările de seamă, devizele, invitațiile sunt de un pitoresc deosebit, datorat exprimării caracteristice perioadei dar și faptului că acestea sunt documente redactate de mână, cu caractere foarte îngrijite. Din ele răzbate efortul depus de o mână de oameni care cu timp și fără timp au lucrat pentru recuperarea românilor maghiarizați, a instituțiilor românești marginalizate, pentru recuperarea prestigiului și a demnității lor. Din aceleași documente rezultă și o bună conlucrarea cu comunitatea maghiară din zonă, care a găsit sprijin în asociațiile românești. Astfel într-o adresă, transmisă președintelui asociației din Sfântul Gheorghe, Eugen Sibianu, Biserica Reformată din localitate, prin asociația sa de bărbați împreună cu foștii elevi ai Colegiului Reformat „Szekely Miko” dorea „*să aranjeze în seara zilei de 4 februarie 1939 în sala festivă a orașului o seară dansantă cu program*”³. În continuare, se cerea scutirea de plată a chiriei pe sală deoarece venitul realizat urma a fi folosit în scopuri filantropice⁴. Asociațiunea le răspunde prin președinte, care îi anunță de faptul că „*la petițiunea dumneavoastră avem onoare a vă face cunoscut că vă acordăm gratuit sala cinematografului pentru seara zilei de 4 febr. 1939... urmează să suportați cheltuielile cu luminatul, încălzitul și personalul*”⁵.

O altă adresă primită de președintele ASTRA din partea Reuniunii de binefacere a femeilor din Sfântu Gheorghe, care doreau de asemenea, să organizeze la 24 februarie o serată dansantă sub genericul „Marțea grasă”. În acest scop, doreau să închirieze Sala festivă a orașului, aflată în administrarea asociațiunii. Reuniunea cerea o taxă mai mică pentru sală, subliniind faptul că scopul reuniunii era strângerea de fonduri pentru ajutorarea săracilor, spunea președinta Ianka Kovacs⁶. Documentul care vorbește despre acordul Asociațiunii Transilvane nu s-a mai păstrat, dar adresa de mulțumire adresată de aceeași reuniune ne duce la concluzia că această cerere a fost soluționată favorabil și mai mult decât atât. Documentul exprimă profunda recunoștință a acestor femei de etnie maghiară care și-au găsit sprijin printre români „... Reuniunea noastră prin prezenta vă exprimă viile sale mulțumiri pentru nobila faptă ce ați manifestat față de Reuniune, punându-i la dispoziție în mod gratuit sala festivă a orașului... binecuvântarea Domnului să va conducă toate faptele. Primiți va rugăm, Domnule președinte, asigurarea distinselor noastre considerațiuni”⁷.

Au fost însă și situații mai puțin plăcute, în care primăria orașului Tg. Secuiesc anunța pe președintele asociațiunii să oprească reprezentanța maghiară, pe motiv că membrii trupei teatrale „nu au fost verificați, (și) că sunt revizioniști”⁸. Documentele nu menționează cum s-a rezolvat diferendul, dar arată o realitate caracteristică perioadei interbelice, în care existau diferite tipuri de populație, care înțelegea să se comporte normal, colaborând cu populația românească și oameni care nu erau dispuși să recunoască o realitate politică, cum de fapt se întâmplă și astăzi.

Faima de care se bucura asociațiunea se reflectă și în aceea că se eliberează o autorizație permanentă pe seama ASTREI și a cercurilor sale culturale, pentru organizarea „... balurilor, festivalurilor și a oricăror manifestațiuni culturale și sportive... – fără vreo autorizare specială – prezenta fiind considerată autorizație permanentă”⁹, pentru a nu-i stânjenii în nici un fel activitatea. Autorizația era semnată de prefectul județului Col. Petriș și Șeful Serviciului Administrativ E. Sibianu (care avea și funcția de președinte al asociației).

O circulară adresată președinților de asociație, trimisă de la Sibiu, atrage atenția asupra concurenței pe care o făceau celelalte

așezăminte culturale din Transilvania „... nesocotind sincera noastră dorință de colaborare, ne concurează pe teren, provoacă divizare ... într-un domeniu și ... o provincie unde cu atât mai dureroase sunt urmările neuniunii”¹⁰. Se hotărăște, pentru aplanarea diferendului, organizarea de serbări în toate despărțămintele și cercurile culturale, a doua zi de Rusalii (21 iunie), pentru a se expune publicului programul ASTREI și necesitatea de a rămâne solidari în domeniul cultural. Se recomandă organizarea de serbări până la 30 iunie. Se insistă asupra importanței culturale de la sate. La orașe se apelează la o strategie privind atragerea în comitetul ASTREI a „copii(lor) locali al bisericii naționale, șefii autorității militare și civile locale, conducătorii de instituții economice financiare, reprezentanți ai meseriașilor și comercianților și alte personalități... al căror concurs este cerut în interesul reușitei acțiunii”¹¹.

Un mijloc de propagandă și de educare, deosebit de important pentru acea vreme a fost și cinematograful, unde se proiectau filme cu conținut educativ, de tipul celor patriotice, filme inspirate din literatură etc. Asociațiunea ASTRA din Sfântul Gheorghe a ajuns în posesia cinematografului din localitate. Adresa care aducea la cunoștință Ministerului de Finanțe acest fapt cuprinde și programul asociațiunii, caracteristic pentru acea perioadă „În actuala structură ideologică a statului și mai ales prin înființarea serviciului social, asociațiunea „ASTRA” are menirea să poarte cu mai mare virtuozitate flacăra culturii naționale, care să încălzească permanent sufletele înghețate de viscolul dominației maghiare, ale românilor din această regiune secuizată”¹². Aceeași adresă cerea reducerea cu 50% din impozitul pe spectacole „Totodată este și interesul Ministerului de Finanțe și anume: reducerea impozitului... putea menține tariful redus și chiar putea fi micșorat; 2. Datorită acestui fapt, inovărilor ce le-am adus locașului ... încasările s-au mărit și se vor mări neconținut...”¹³, semnatarul petiției este desigur președintele asociației Eugen Sibianu și secretarul Cristoloveanu, aceștia subliniază importanța menținerii unui preț redus la bilete, care nu vor aduce decât beneficii atât asociației cât și ministerului, prin aceea că printr-o frecvență mai mare se aduceau mai mari beneficii, decât un preț ridicat și o frecvență redusă, care avea să aibă și urmări negative în românzirea populației.

Alt document ne mărturisește faptul că

Ministerul a rezolvat favorabil cererea privind taxele de sală, se hotăra deci ca veniturile să rămână și pe mai departe afectate scopurilor culturale ale asociației, și pentru organizarea serviciului social¹⁴.

Procesul verbal din data de 2 ianuarie 1939 cuprinde organizarea foarte minuțioasă a cinematografului, aproape toți funcționarii fiind membrii ai asociațiunii, s-au stabilit bilete gratuite sau cu titlu rezervat pentru oficialitățile orașului, câte două locuri pentru comenduirea pieței, primărie, poliție, pompieri și pentru serviciul social un loc, o loja rezervată pentru primar, prefect „și dacă mai rămân locuri 2 locuri pentru ASTRA ... s-au fixat și prețul abonamentelor”¹⁵.

O adresă trimisă prefecturii, tribunalului, judecătoriei, primăriei, revizoratului, Fabricii „Klinger”, căminului Muncitoresc „Iacov”, și Reuniunii Femeilor Reformate se anunța reducerea tarifului la 23 de lei pe bilet „pentru ca și funcționarii publici cu salarii derizorii să poată lua parte la spectacole”. Se anunța totodată, că în perioada 17–19 ianuarie de la orele 8,30, va rula filmul românesc „Doamna de la etajul II”¹⁶.

Pentru elevi, prețul biletelor era și mai redus, conform unei circulare trimise la Gimnaziul de băieți, Gimnaziul de Fete, Liceul de Artă și Gimnaziul de Fete Reformat, prin care erau anunțați că prețul biletului era de 7 lei pe grup și 14 lei pentru elevii care vizionau în regim particular. Se rula un film pentru tineri „Tigru alb”¹⁷, iar în alte cazuri rulau filme cu priză, la aceeași categorie de vârstă cum ar fi „Căpitanii Curajoși”, „Aventurile lui Robin Hood”¹⁸.

O altă adresă, de data aceasta din partea Ministerului de Interne, Subsecretariatul de Stat al Propagandei, Direcțiunea Cinematografică, adresată Antreprizei Cinematografului Central Târgu Secuiesc, județul Treiscaune, ce are însă caracter de valabilitate pentru toate cinematografele din țară, atrăgea atenția că se vor trimite de la București săptămânal unul sau mai multe filme culturale, pe care cinematograful era obligat să le difuzeze și să le plătească. Prețul varia între 100 și 1000 lei săptămânal (unele săli 2.000 și cele din București 5.000) în funcție de categoria din care făcea parte cinematograful¹⁹. Cinematografele din regiune au cerut uneori să fie trecute într-o categorie inferioară, pentru a plăti un impozit mai mic, motivând că impozitul mare ar genera creșterea prețului la bilete, iar această acțiune, ar îndepărta clien-

tela de la vizionarea de filme, această activitate fiind una din puținele pe care intelectualii români și le puteau permite. Cinematograful din Târgu Secuiesc, aflat tot în patronajul ASTREI din localitate, președinte fiind vrednicul de pomenire preot Ioan Rafiroiu, intervineau pe lângă ASTRA Sfântul Gheorghe, să reducă prețul pentru filme, motivând că se mai plătea pentru aparatul de rulat, chiria sălii era destul de costisitoare iar încasarile nu depășeau suma de 3500 lei uneori chiar mai puțin. Dintr-o notă marginală aflăm ca cererea s-a rezolvat favorabil²⁰.

Uneori, sala cinematografului era concesiionată gratuit, cum a fost cazul Căminului Meseriașilor, care avea ca scop strângerea de ajutoare pentru azilul meseriașilor bătrâni²¹, apoi Centuria a III-a a Gimnaziului de băieți, ce își propunea ajutorarea elevilor nevoiași ș.a.m.d.²². Mulțumirile erau întotdeauna pline de recunoștința celor care beneficiau de bunăvoința conducerii cinematografului și a președintelui ASTREI: „Adânc mișcați de bunăvoința cu care ne-ați acordat prețiosul Domniei Voastre concurs, străjerii Centuriei a III-a vă trimit mulțumirile lor cele mai calde... vă facem cunoscut că am realizat un beneficiu de 1000 de lei și vă rugăm ca și pe viitor să ne acordați aceeași părintească sollicitudine”²³.

Cinematograful a fost și sursa unui diferend a președintelui asociațiunii cu primarul orașului, Dr. Crăciun. Aceștia schimbă, prin intermediul diferitelor adrese, replici acide unul la adresa celuilalt, ceea ce demonstrează o animozitate provocată poate pe principiul apartenenței politice. Președintele ASTREI îi scrie primarului după un control al angajaților primăriei, „... nu fugim nici de o responsabilitate, ne surprinde însă și de astă dată vigilența spontană manifestată de organele Dvs. de execuție și control ... Vă rugăm deci din nou să dispuneți ca să nu fim tratați ca un chiriaș îndolent strein, ci ca unul care-și cunoaște nu numai îndatoririle, dar și sarcinile ...”²⁴.

Un rol important în cadrul manifestărilor prilejuite de ASTRA l-a avut corul asociațiunii, care cu prilejul diferitelor manifestări culturale sau cu caracter social au interpretat diferite piese cu caracter religios sau laic din repertoriul național ori internațional. O invitație adresată corului de la Târgu Secuiesc cuprinde, pe lângă programul care urma să se desfășoare și numele coriștilor, care cuprindea 19 de membrii și care „cu onoare sunt

*rugați să binevoiască a participa la probele (repetițiile – n.n.) corale... urmând ca în ziua (nu este menționată – n.n.) februarie a.c. să se dea răspunsurile la Te-deumul ce va avea loc în Piața Regina Maria cu ocazia serbării deschiderii cursurilor premilitare, eventual să se cânte Imnul Regal sau alte cântece”*²⁵. Membrii corului erau diferite personalități locale sau persoane atașate de ideea de națională și propășirea culturii, astfel soprane erau doamna Stoianovici N. și domnișoarele Galu C., Micu N.; altiste doamnele Miluța Nastase, Ana Rafiroiu, Brumă și domnișoarele Ovirea? (numele este greu descifrabil) Emilia, Brașoveanu Lenuța, Bungărzau Ana; tenori domnii Ioan Dima, Ioachim Bodeanu, Gurău Nicolae, Mărculescu; bași domnii Ionel Olteanu, Cosma Olteanu, Cosma Romulus, Tomoiogă, Rohan Ionel, Aron Glam²⁶.

Se mai păstrează și o listă a membrilor corului din Sfântu Gheorghe care pare mai complex organizat, soprane erau doamna Minerva Becarion, și domnișoarele Bucșa Maria, Costa Livia, Ciobotaru, Axente Maria, și Ionescu Elena; altiste doamna Maria Trifescu și domnișoarele Morvai Agneta Banciu Livia, Bența Maria; tenori domnii Trifescu Nicolae, Grigorescu Gheorghe, Povanciu Mihail, Grosu, Nedelcu Nicolae, Nicolau Alex, Decu, Comșa Traian; tenor II domnii Cristoloveanu Andrei și Axente Alexandru; bas domnii Popovici Nicolae, Costa Carol, Berea Sabin, Vlădăreanu Aurel, Bulhoc Filip, Visan Constantin, Antonescu Mihail, Ionescu Mihai, Resteș, Bartoș Ștefan; având la înființarea sa un număr de 30 de persoane²⁷. Membrii corului erau convocați la diferite evenimente, după cum spuneam anterior, astfel dintr-o invitație adresată președintelui ASTREI, de Școala Primară din comuna Ghidfalău județul Treiscaune, datată 19 aprilie 1939, se cerea și intervenția muzicală a corului asociațiunii cu diferite piese corale care vor fi susținute în sala festivă a primăriei în data de 23 aprilie orele 3 p.m. manifestare prilejuită de sfințirea Pavilionului Național²⁸.

De un real folos au fost și școlile țărănești organizate de aceeași asociație, prin care se încerca o eficientizare a agriculturii, a creșterii animalelor și o mai buna cunoaștere și folosire a tehnologiei moderne în prelucrarea pământului. Pe lângă materiile care se refereau strict la agricultură se aflau și alte materii care aveau rolul de a contura personalitatea cursantului și de a întregii cultura literară, geografică, morală și de ce nu și

fizică, conform unui orar păstrat din acele vremuri.

Unul din documentele păstrate de arhivele de la Sfântul Gheorghe ne relevă o cerere prin care erau ceruți un anumit număr de elevi pentru școala țărănească. Condițiile ce se cereau îndeplinite erau: „*etatea 24 - 30 de ani, serioși, cu armata satisfăcută, conducători de gospodării sau cari vor rămâne în sat să conducă gospodăriile ... să aibă o stare materială bună pentru a putea pune în practică cele învățate*”²⁹, elevii urmau să fie de religie ortodoxă sau greco-catolică, indiferent dacă erau cunoscători de limba română sau nu. Se puneau în vedere aceste condiții pentru că se dorea ca fruntașii agriculturii care nu sunt tentați să ia drumul orașelor să poată implementa învățăturile pe care le primeau la această școală. Cursurile urmau să țină trei săptămâni din 15 noiembrie până în 5 decembrie. Se asigura cazarea, masa și cursuri în mod gratuit și în „*condiții bune*”. Materiile de studiu menționate sunt: religia, istoria, geografia țării, drept, cooperatie, igiena socială, educație fizică, agricultură, creșterea vitelor și păsărilor, pomicultură și albinărit. Se puneau la dispoziția elevilor biblioteca ASTREI iar ca mijloc de recreere excursii în oraș. Documentul se încheia cu o rugămintă adresată destinatarilor: „*Vă rugăm a fi în ajutorul nostru pentru a nu compromite ideea acestei școli și ASTREI, făcând un serviciu pentru binele țării și al Neamului Românesc din aceste ținuturi*”³⁰. Localitățile din care se cereau cursanți au fost trecute pe reversul documentului cu numărul de cursanți pentru fiecare localitate, avându-se în vedere numărul de români din fiecare, astfel la Dalnic 2, Cernatul de Jos și Sus 5, Moacșa 2, Turia 3, Poian 3, Lemnia 2, Brețcu 5, Ojdula 3, Mărtănuș 3 și Poiana Sărată 5 cursanți. Participanții erau încurajați să meargă îmbrăcați în costume populare. Același document exprimă dorința de a crea cursuri și pentru femeii și fete³¹.

Interesul pentru promovarea unei agriculturi mai eficiente în zonă dar nu numai este demonstrat de faptul că însuși regele Carol al II-lea oferă pe cheltuiala sa pluguri cu brăzdare de fier țăranilor fruntași, atât celor de elnie română cât și a celor maghiari³².

Tot în domeniul educație avem un document ce vorbește despre conferința avută la Brașov cu reprezentanții ASTREI din județele secuiești și care cereau a se intervenii pe lângă guvernul României pentru menținerea

gimnaziului de stat pentru fete, iar pentru a contrabalansa activitatea gimnaziului confesional romano catolic, să se reînființeze gimnaziul de băieți, care în anul 1932 a fost desființat, mai ales că are un local propriu și a avut o existență de 30 de ani „cerem fiindcă orașul acesta (Târgu Secuiesc – n.n) este... cel mai unghuresc oraș și se află într-un centru curat minoritar, de jur împrejur având 57 comune cari gravitează spre Tg. Secuiesc și cari de asemenea sunt toate maghiare și maghiarizate atât de mult încât puțini români ce sunt acolo nu cunosc limba. Menționez o cerem pentru că desființându-se acest gimnaziu imediat confesiunea romano catolică va înființa un gimnaziu de fete luând elementele de la această școală și procesul de maghiarizare ar urma și pe mai departe iar orașul nostru, față de Sf. Gheorghe este o citadelă întărită de jur împrejur de comune minoritare (ungurești – n.n) cari au fost neglijate în trecut de partea guvernului ...”³³. Această cerere adresată guvernului României nu arată doar grija pentru învățământul românesc a acestor oameni, ci și drama trăită de aceste comunități românești, maghiarizate și marginalizate de secole, și care încercau acum să repare răul făcut de istorie prin readucerea în sânul comunității românești a celor care din diferite motive fuseseră smulși, prin exercițiul limbii al demnității și al apartenenței la o cultură și civilizație cu nimic mai prejos decât aceea a conaționalilor cu care istoria ne-a pus să conviețuim.

În continuarea documentului se găsește o listă de cărți donate de persoane particulare, bibliotecii ASTRA, donatorii erau diferite persoane din țară, I. C. Teodorescu de la Liceul „Sf. Sava” din București și episcopul Ilarie Teodorescu de la Constanța, profesor la același Liceu, „Sfântul Sava”, și director al Seminarului „Nifon Mitropolitul”, aceste personalități demonstrează legăturile de prietenie pe care personalitățile din zonă, le aveau cu omologi din țara și care cunoșteau drama românilor de aici, încurajându-i prin diverse mijloace, de data această cu o donație de carte³⁴. Printre donatori se numără și președintele Academiei Române, din păcate nu se cunoaște numărul de cărți și nici titlurile pe care le-a trimis, sursa informațiile fiind un bilet de mulțumire „... gestul dumneavoastră nobil, vă rugăm domnule Președinte să binevoiți a primi expresia sentimentului nostru de adâncă recunoștință ... primiți vă rog ... exprimarea deosebitei noastre considerațiuni

și profund respect”, adresat de președintele Asociațiunii N. Bidu³⁵.

O altă categorie de binefăcători au fost cei care au oferit premii elevilor români din zonă. Liceul Laurian din Focșani, a instituit 10 premii pentru elevii români care vor citi o carte din biblioteca ce se afla în proprietatea Căminului, carte care să fie rezumată ori cu o prezentare a părților mai interesante ale aceleiași cărți. Același liceu a donat cărți în valoare de 4 850 de lei și un aparat de radio. Liceul „Carmen Silva”, din aceeași localitate, mai pragmatic, a donat căminului 11 000 lei pentru a se cumpăra 2 pluguri, sape, casmale, furci și coase acelor români deznaționalizați care doresc să participe la acțiunile românești.

Liceul „Laurian” urma să întrețină și trei elevi români în acel liceu iar Liga Culturală din localitate avea să întrețină o elevă la Școala de Țesătoare din București iar Liceul „Carmen Silva” urma să întrețină de asemenea în promoția 1934/1940, două eleve la liceu sau la o școală profesională și o elevă la Școala de Țesătoare din București³⁶. Aceste legături au fost create prin intermediul Fundației Culturale Principele Carol, și a Căminului Cultural „Dacia Felix” din comuna Bixad.

Un eveniment deosebit al comunității românești a fost instalarea preotului ortodox Gravu Nicolae în ziua de 16 iulie 1939, când au fost invitați credincioșii Bisericii Ortodoxe și Greco-Catolice să participe la eveniment, dovadă a faptului că nu se făcea diferență de confesiune, atâta vreme cât credincioșii erau români, erau chemați să se bucure împreună³⁷. Un alt eveniment eclesial a fost comemorarea morții primului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea, pentru care fiecare cerc cultural a trebuit să pregătească acțiuni prin care să se evoce marea personalitate a patriarhului trecut la cele veșnice, prin servicii divine, rostirea de discursuri comemorative, și organizarea de manifestări culturale³⁸.

O circulară primită de la Sibiu făcea cunoscut faptul că ASTRA fusese delegată de președintele Serviciului Social, prof. Dimitrie Gusti, prin Legea Serviciului Social, cu organizarea serviciului social în ținuturile Someș, Timiș, Mureș³⁹. Se face cunoscut că prin intervenția comitetului central s-a hotărât ca și județele Brașov și Treiscaune să fie încredințate ASTREI pentru organizarea serviciului social⁴⁰.

Articolul 8 stipula „... se va realiza prin înfi-

*înțarea în fiecare sat a unui cămin cultural, căminul va avea trei secții; 1. sanitară; 2. economică și 3. culturală”*⁴¹. În aceste cămine culturale își va avea sediul și Straja Țării, premilitarii, postmilitarii și orice organizație de cultură, educație și muncă obștească. Comunele erau obligate prin lege să pună la dispoziția Căminului terenul necesar construirii, în centrul satului. Urmau să fie organizate cercuri culturale în comunele unde existau cel puțin 10 români⁴².

ASTRA de la Sfântul Gheorghe a trimis o circulară în toate comunele din județ cerând situația asociațiilor existente precum și a sediilor în care acestea își desfășoară activitatea, indiferent de confesiune sau etnie. Astfel asociația cu cel mai mare număr de aderenți în cadrul comunității românești era ASTRA, apoi Fundația Culturală “Principele Carol”, Reuniunea de femei ortodoxe și Junimea. În cadrul comunității maghiare funcționau mai ales asociații confesionale de femei, care aveau ca scop, îndeobște, strângerea de fonduri pentru ajutorarea săracilor, ori Asociația meseriașilor din Târgu Secuiesc care deținea și un club cu caracter exclusivist, doar pentru membrii. Celelalte asociații nu dispuneau de localuri ori fonduri desfășurându-și activitatea pe bază de voluntariat ori prin donații din partea comunității ori a diferitelor instituții economice sau de stat.

Căminele culturale existente aveau deja o activitate foarte bogată de susținere a activităților culturale, vezi exemplul Căminului Cultural de la Bixad, care a primit de la regele Carol al II-lea o diplomă semnată în autograf, precum și suma de 4489 de lei, plus o donație de plug cu brăzdar de fier care să fie donat unui locuitor vrednic⁴³.

Un alt cămin cu activitate de invidiat a fost cel din Micfalău, unde își avea sediul aceeași Fundație culturală “Principele Carol”, care reușește să organizeze din 1932 până în 1939, 176 șezători culturale; 27 serbări publice; 219 conferințe la șezători și serbări; 50 de ședințe ale sfatului; 9 jocuri naționale românești, 16 concerte corale printre care unul și în Brașov, în sala ASTRA (corul număra 60 de persoane); 589 cărți, 20 de reviste și 145 ziare; a organizat de asemenea 50 de zile de muncă în folosul obștii, antrenând 500 de locuitori care au adus 656 căruțe de nisip, piatră de construcție și apă la casa Căminului Cultural. A făcut o școală țărănească al cărei

obiectiv principal era învățarea limbii române, ținând cont de faptul că 85% din populația românească era maghiarizată, o secție de pompieri, o secție de sportivi, a dat pomi celor mai sărguincioși elevi, a săpat șanțuri și a construit podețe. Datorită unei propagande deosebite făcute de membrii asociației, s-au strâns numeroase donații pentru construirea căminului, care avea să fie unul dintre cele mai frumoase și mari din zonă. Regele Carol însuși avea să trimită felicitări asociației pentru activitatea deosebită⁴⁴.

Pe lângă activitățile cu caracter strict cultural se desfășurau și alte activități cu caracter distractiv cum ar fi petrecerile de tipul ceaiurilor dansante care aveau ca scop, pe lângă recreerea participanților, strângerea de fonduri pentru diferite necesități ale comunității, burse, ajutorarea copiilor săraci, a familiilor nevoiașe, etc.⁴⁵. Aceste petreceri se organizau de către membrii ASTRA, în special doamnele se ocupau de donații în produse pentru organizarea cinei, a produselor de patiserie, cofetărie și a băuturilor apoi se stabilea un preț de bilet care includea cina și consumația. În cazul în care mai rămăneau produse, acestea se vindeau ulterior doritorilor, și așa se satisfăcea nevoia de fonduri pentru diferitele probleme ale comunității. Pe lângă masă, se organiza și un program artistic susținut de corul ASTRA, sau piese de teatru, recitaluri de poezie, expoziții, dansuri, tombole etc.⁴⁶. Apoi un alt prilej de bucurie a fost inaugurarea căminului cultural ASTRA de la Mărtănuș, când s-a organizat o serbare populară. Și orașul Sfântu Gheorghe era martora unei serbări câmpenești la km 4 spre comuna Vâlcele, unde aveau loc numeroase evenimente de la cântece populare coruri până la concursuri distractive (astăzi, Liga Cultural Creștină “Andrei Șaguna” a reînviat această tradiție, iar poiana de la km 4 poartă denumirea de „Poiana Nedei”)⁴⁷.

Privind retrospectiv activitatea Asociațiunii Transilvane pentru Cultura și Literatura Poporului Român, demersurile uriașe pe care le-a avut alături de celelalte asociații din zonă, pentru restabilirea demnității naționale a românilor, nu putem decât să îi admirăm pe cei care ne-au precedat și să le urmărim exemplul, astăzi când se resimt aproape aceeași nevoi în comunitățile românești.

Note

1. IOAN LĂCĂTUȘU, *Identitate și Cultură la românii din secuime*, Cluj-Napoca, Ed. Carpatica, 1995, p. 213.
2. Ibidem, p. 214
3. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Covasna, fond 167, dos. 6, f. 4
4. Ibidem, f. 4.
5. Ibidem, f. 2.
6. Ibidem, f. 11.
7. Ibidem, f. 33.
8. DJAN Covasna, fond 167, dos. 3 f. 18.
9. DJAN Covasna, fond 167, dos. 5. f. 5.
10. DJAN Covasna, fond 167, dos. 4, f. 2.
11. Ibidem, f.2.
12. DJAN Covasna, fond 167, dos. 6, f. 13.
13. Ibidem, f. 13.
14. Ibidem, f. 27.
15. Ibidem, f. 5.
16. Ibidem, f. 17.
17. Ibidem, f. 28.
18. Ibidem f. 37.
19. Ibidem, f. 9.
20. Ibidem, ff. 29, 32.
21. Ibidem, f. 16
22. Ibidem, f. 38.
23. Ibidem, f. 56.
24. Ibidem, ff. 48 - 50, 52.
25. DJAN Covasna, fond 167, dos. 2, f. 4.
26. Ibidem, f. 4.
27. DJAN Covasna, fond 167, dos. 6, f. 18.
28. DJAN Covasna, fond 167, dos. 5, f. 19.
29. DJAN Covasna, fond 167, dos. 3, f. 41.
30. Ibidem f. 41.
31. Ibidem, f. 41 r.
32. DJAN Covasna, fond 167, dos. 7, f. 151.
33. DJAN Covasna, fond 167, dos. 4, f. 26.
34. Ibidem, f. 26 r.
35. DJAN Covasna, fond 167, dos. 1, f. 2.
36. DJAN Covasna, fond 167, dos. 7, f. 128
37. DJAN Covasna, fond 167, dos. 5, f. 26.
38. Ibidem, ff. 21, 22.
39. DJAN Covasna, fond 167, dos. 7, f. 2.
40. Ibidem, f. 3.
41. Ibidem, f. 7.
42. Ibidem, f. 8.
43. Ibidem, f. 128 r.
44. Ibidem, f. 146.
45. DJAN Covasna, fond 167, dos. 9.
46. DJAN Covasna, fond 167, dos. 1, ff. 3, 9, 35; dos. 5, f. 15.
47. DJAN Covasna, fond 167, dos. 5, f. 25.

Abstract

The activity of the Transylvanian Association for Romanian Culture and Literature in Treiscaune County in 1939

Strengthening the cultural redoubts, the Transylvanian Association for Romanian Culture and Literature took part, along the church and the school, in the battle fought by the Romanians from Covasna County in order to keep their national identity. The Association was founded in 1861, by the support of the well known Transylvanian Bishop Andrei Șaguna. In the same period the orthodox Archpriest Ioan Petric, a well known scholar from Brașov, took over the Orthodox District of Treiscaune County, refreshing the religious, scholar and cultural life of the Romanians from this region.

The Covasna County Direction of the National Archives keeps documents of the Association, dating from the 10th decade of the 20th century, gathered from its centres from Sfântul Gheorghe and Târgu Secuiesc, which show an ample cultural activity laid for the use of the ordinary people. The cinema, that showed educational movies, as the patriotic ones, or movies inspired by literature, has been a very important way of propaganda and education in that period. Thus the ASTRA Association from Sfântul Gheorghe took over the local cinema.

An important role in the manifestations organized by the ASTRA had the choir of the Association, which interpreted, at different cultural or social events, religious or laic songs from the national or international repertoire. The peasant schools, organized by the same association, have also been of a real use. Here they tried to better the agriculture, the animal breeding, and taught peasants how to use modern technologies in their day by day farming activity. The Cultural Clubs had already a very rich activity of sustaining cultural, entertaining and recreational events, they organized fund raisings for different needs of the community, they gave scholarships, assistance and support for poor children and families in need, and so on.

Looking back at the activity of the Transylvanian Association for Romanian Culture and Literature and its tremendous steps taken for restoring the national dignity of the Romanians, along with other association from this region, we can only admire those who preceded us and follow their example today, when we can sense almost the same needs in our Romanian communities.

ROMANIA
 MINISTERUL AGRICULTURII ȘI PĂȘUNILOR
DIRECȚIUNEA AGRICULTURII
 SERVICIUL AGRICOL AL JUDEȚULUI ILOVAȘI
 Serviciu-Jale
 Denumirea Președinției și
 Denumirea Municipiului
 La Denumirea Județului
 Prefectura Jud. ILOVAȘI

Număr și Nr. D. Dub. D. Denumirea și adresa
 Denumirea

Domeniul Președinției

Subsemnatul Director al Serv. Agricol Jud. Agr.
 Inspector Ilie Agărbiceanu, conlucrează cu Asociația Astra
 în organizarea cursurilor agricole în cadrul școlii agri-
 colele țărănești, organizată de Dna. conform planului In-
 toxică înprună, au ținut în școli și câte 2 prelece îm-
 fante de muncă în comune Araci, după reauă în comune Hăgălig.
 Dăcarea care a dărat câte 2 ore. În comune Araci
 cursurile au fost foarte bine acceptate de plugarii. În co-
 muna Hăgălig, fiind primele cursuri de acest fel, au parti-
 cipat un număr mai mic de plugarii, de ce este mai dureros
 înafară de prima zi, nu s-a mai participat nici odată în
 preot.

Cursurile au fost ținute în zilele de 11, 14, 16
 și 18 Februarie u.c.

Le-au vorbit plugarilor, arătându-le, ce este
 pământul arabil, față de alt pământ. Co-l face pe acorta,
 a deveni tot mai bun pentru agricultură, prin ce mijloc
 amere îl putem îmbunătăți, lucrări raționale, arătându-le,
 când se pot face arături arunde, când superficiale, îmbu-
 nătășirea prin înguoiră, diferențiale feluri de gunoiri:
 gunoi de grajd, verde și artificial.

Care fel de gunoi, unde și când e mai potrivit.
 Importanța grășărilor, praștelor. Încălzășării, când când
 să se facă. Importanța sămânței. Alegerea sămânților

.....

DIRECȚIA JUDEȚEANĂ COLABORANȚA ARHIVELOR NAȚIONALE
 DOCUMENTE DE FONDUȘ ARHIVISTIC NAȚIONAL

13/1/1939
 Ilovași
 Hăgălig

OVASNA A ARHIVELOR NAȚIONALE
 PUL ARHIVISTIC NAȚIONAL

Cinematograful Comunal Sfântu-Gheorghe are
 a ea de la data de 1 Ianuarie 1939 acest cine-

matograful trece în proprietatea

SOCIETĂȚII CULTURALE „ASTRA”
 Despărțământul Congral Județean Sfântu-Gheorghe

cu sediul în strada prin parcuri la

DESCHIDEREA STAGIUNEI 1939
 ce va avea loc la 1 Ianuarie 1939 în cadrul filmului senzațional, titlului

PREMIERA

Acest film, în care toate posibilitățile artistice sînt apăsate, care va
 forma totodată programul de primă a cinematografului, este și a surprinzi
 înmușceta în unaghi și amfioarea în film, cu actița impresionantă

Zarah Leander

Ucitură a celebrului Reptor GILZAV, BOBARY rochet în Hubo germană
 în datina de a rețea în maximele nivel cinematograful și a de posibili-
 tate tuturor situațiilor sociale de călători și amuzamentului și poate
 beneficia de distincția cinematografului, din decia în primul rând,

REDUCEREA PREȚURILOR DE INTRARE

Fi am intradus mari învazi, instaland lași mai prețioși și alte înșoștini,
 pentru asigurarea unei căi mai practice și posibile în condițiile publicității
 lui amuzant de cinematograful.

Prin înșoștina energică materială, am reușit și asigurăm publicului

CELE MAI MARI FILME

plecarea și jurnalistic și complectările care prin bogăția lor variată, ne vor
 permite înțerea spectacolelor cinematografice în fiecare zi.

Aște credem că toate eforturile depuse de noi vor fi înțelese de tot
 și va fi iubesc arta cinematograful.

DIRECȚIUNEA CINEMATOGRAFULUI COMUNAL
„ASTRA”

Doc. 7 - Deschiderea stagiunii la Cinematograful ASTRA